

MƏKTƏB KİTABXANALARININ İNFORMASIYALAŞDIRILMASI
XÜSUSİYYƏTLƏRİ

E.Y.ƏHMƏDOV

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

*Məqalədə məktəb kitabxanalarının tədris prosesində rolu müəyyən-
ləşdirilir. Eyni zamanda məktəb kitabxanalarının informasiyalaşdırılmasının
tədris prosesinə təsiri araşdırılır.*

Açar sözlər: kitabxana, islahat, oxucu, konsepsiya, məktəb,
informasiyalaşdırma

Müstəqillik illərində Azərbaycan təhsilində baş verən mütərəqqi proseslər, təhsil islahatlarına müvafiq meydana gələn formalaşan yeni iş forma və üsulları, məktəb sisteminin milli mədəniyyətimizə, mentalitetimizə, milli məktəb təcrübəmizə müvafiq yenidən qurulması dövlətimizin təhsil konsepsiyasının nəticəsidir. Son on ildə təhsil sahəsində həyata keçirilən təhsil islahatları bir daha sübut edir ki, təhsil institutuna xidmət edən orqanlar içərisində təhsil kitabxanaları ən önəmli müəssisələrdir, məktəblərimizin bir nömrəli laboratoriyasıdır, təhsilin informasiya təminatının əsas bazasıdır.

Hazırda Təhsil Nazirliyinin kitabxana sistemində 4536 məktəb kitabxanası, 180 orta ixtisas və texniki peşə məktəbi kitabxanası, 6 gənclər yaradıcılıq sarayı kitabxanası və Respublika Elmi-Pedaqoji Kitabxanası daxildir.

Məktəb kitabxanalarından 1310-u şəhər məktəblərinin, 3408-i isə kənd məktəblərinin kitabxanalarıdır. Məktəb kitabxanalarının fondunda 26 milyon kitab vardır. Məktəb kitab fondlarında dərsliklər, dərs vəsaitləri ilə yanaşı, elmi, texniki, bədii, pedaqoji, ictimai-siyasi ədəbiyyata da geniş yer verilmişdir. Ancaq məktəb kitabxana fondlarının müasir kitablarla təkmilləşməsinə böyük ehtiyac hiss edilməkdədir. Bunu hər şeydən əvvəl respublikamızda müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən təhsil islahatları tələb edir.

Orta ümumtəhsil məktəblərinin yuxarı siniflərində tədrisin daha intensiv aparılması, təbiət elmlərinin və texniki elmlərin daha dərinlən tədris edilməsi, tədris proqramlarının informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verilməsi üçün daha da təkmilləşdirilməsi məktəblərin birinci laboratoriyası hesab edilən, müasir şəraitdə təhsilin keyfiyyətinə təsir göstərə bilən bir qurum kimi məktəb kitabxanalarının işinin daha da yaxşılaşdırılması tələb edir. Bu proses isə öz növbəsində məktəb kitabxanalarının fondunun təkcə dərsliklər, dərs vəsaitlər ilə deyil, şagirdlərlə yanaşı, müəllimlərin də tələbatını ödəyəcək ədəbiyyatla zənginləşdirilməsini tələb edir. Həmçinin məktəb kitabxanalarının təhsil islahatlarında yaxından iştirak etməsi üçün məktəb

kitabxanalarının yüksək ixtisaslı peşəkar kadrlarla təmin edilməsinə böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, sabiq prezidentimiz Heydər Əliyevin təsdiq etdiyi təhsil islahatları proqramında təhsil problemlərinin tədqiq edilib öyrənilməsi sahəsində ciddi araşdırmalar aparılması, eksperimentlər qoyulması, əsaslandırılmış elmi nəticələr alınmış tədris prosesinə, məktəb quruculuğuna tətbiq edilməsi vəzifələri qarşıda qoyulmuşdur. Bu vəzifələri təhsil kitabxanalarına da şamil etməyə böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Professor A.Xələfovun dəfələrlə qeyd etdiyi kimi, təhsil kitabxanalarının qarşıda informasiya cəmiyyəti şəraitində həll edilməsinə böyük ehtiyac hiss edilən problemlər durur. Ona görə də Təhsil Nazirliyinin Təhsil Problemləri İnstitutu bu problemləri öyrənilməyə, təhsil kitabxanalarının gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyən etməyə və tövsiyələr hazırlamağa borcludur. Ölkəmizdə keçirilən təhsil islahatları, təhsil prosesinin daha da təkmilləşməsi və intensivləşməsi məktəb kitabxanalarının qarşısında şagirdlərin sinifdənkənar işlərinin təşkilatçısı kimi olduqca mühüm vəzifələr qoymuşdur. Məhz bu vəzifələrin həlli məktəb kitabxanalarının fəaliyyətinin daha da təkmilləşməsinə, informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verməsinə zəruri edir.

Məktəblərin qarşısında duran vəzifələrin həyata keçirilməsində məktəb kitabxanalarının işlərinin yenidən qurulmasına böyük ehtiyac duyulmaqdadır. Təhsil və tərbiyə prosesində bilavasitə iştirak edən məktəb kitabxanaları təhsilin informasiya təminatındakı işini gündən-günə təkmilləşdirilməli, yeni iş forma və üsullardan, kommunikasiya texnologiyasından bacarıqla istifadə etməlidirlər.

Bütün bunlar isə məktəb kitabxanalarına elmi-metodik rəhbərliyin daha da təkmilləşməsinə, qabaqcıl məktəb kitabxanalarının iş təcrübəsinin ümumiləşdirilməsini və yayılmasını, məktəb kitabxanaları işçilərinin ixtisasının artırılmasını tələb edir. Bu mühüm iş Respublika Elmi Pedaqoji Kitabxanası tərəfindən həyata keçirilir. Respublika əhəmiyyətli bu kitabxana ölkəmizdə təhsilə dair ədəbiyyatı toplayıb saxlamaqla, geniş oxucu kütləsinə kitabxana- informasiya xidməti göstərməklə yanaşı, təhsil kitabxanalarının elmi-metodik mərkəzi kimi də böyük fəaliyyət göstərir.

Kitabxananın kollektiv müstəqillik illərində hər cür çətinliyə baxmayaraq maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsində, yeni kitabxana bazasının möhkəmləndirilməsində, yeni kitabxana avadanlığı, kitabxana informasiya- texnologiyası ilə təminat sahəsində, kitab fondunun ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsində, kadr potensialının möhkəmləndirilməsində önəmli işlər görməyə müvəffəq olmuşdur.

Kitabxana müstəqillik illərində oxucularla xidmət işini ön plana çəkmiş, pedaqoji ədəbiyyatın təbliği ilə yanaşı, müstəqilliyimizə, milli ideologiyamıza, Azərbaycan tarixinə, soykökümüza, xalqımızın mədəniyyətinə, vətənpərvərlik tərbiyəsinə dair ədəbiyyat təbliğini ön plana çəkmişdir. Məhz buna görədir ki, kitabxananın oxucularının sayı daim artmış, kitab verilişi çoxalmışdır. Rəqəmlərə müraciət edək. 2005-2011-ci illərdə kitabxana 135 mindən çox oxucuya xidmət etmiş, onlara 2 milyon nüsxədən artıq kitab vermişdir ki, bu da çox böyük mədəni nailiyyətdir.

REPK respublika əhəmiyyətli təhsil kitabxanası statusuna malik olduğu Təhsil problemlərinə dair apanlan elmi-tədqiqat işlərinə xidmət etdiyi üçün böyük audiovizual və dövrü mətbuat fonduna malikdir və dövrün tələblərinə cavab vermək üçün bu fondu daim təkmilləşdirir. Bu məqsədlə fondada avtoreferatlar, dissertasiyalar, pedaqogika və psixologiya sahələrinə aid elmi-tədqiqat hesabatları, mikrolentlər, mikrofişlər saxlanılır. Kitabxananın dövrü mətbuat fondu da xüsusi maraq doğurur. Kitabxanada respublikamızda uzun illərdən bəri nəşr edilən,

Azərbaycan pedaqoji fikir tarixində böyük xidmətləri olan "Azərbaycan məktəbi" jurnalının arxivinin toplanıb saxlanması diqqətəlayiqdir.

Kitabxana oxuculara kitabxana-İnformasiya xidmətini günün tələbləri səviyyəsində təşkil etmək məqsədilə ənənəvi forma və üsullardan bacarıqla istifadə etməklə, öz işində ardıcıl olaraq islahatlar apanır, yeni metodlardan istifadə edir, xidmət prosesini təkmilləşdirir və yeniləşdirir. Kitabxananın son illərdəki nəşriyyat fəaliyyəti də xidmət prosesinin yeniləşdirilməsinə yönəldilməlidir. Kitabxanada aparılan məlumat-bibliografika və informasiya işinin təşkil, bibliografik göstəricilərin və tövsiyə siyahılarının tərtib edilməsi və nəşri kitabxanalarının oxucuları üçün çox böyük məlumat mənbəyinə çevrilmişdir.

Bu baxımdan kitabxananın müxtəlif mövzulara aid tərtib və çap etdiyi 200- dən artıq bibliografik göstərici diqqəti cəlb edir. Elm və təhsilin müxtəlif sahələrinə, ayrı-ayrı elm və maarif xadimlərinə həsr edilmiş belə bibliografik vəsaitlər oxucuların elmi araşdırmalarına kömək etməklə, informasiya daşıyıcısı kimi də oxucuların sorğularının ödənilməsində iştirak edir.

Kitabxananın tərtib etdiyi bibliografik vəsaitlər, göstəricilər və metodik vəsaitlərin mövzusu müasir dövrlə, onun problemləri ilə səsleşdiyindən oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur. Belə mövzulara misal olaraq "Dərsdənkənar (sınıfədxaric və məktəbdənkənar) tərbiyə işlərinin təşkili", "Qəzet və jumallann cari bibliografik göstəricisi", "Yeni jumallann retrospektiv bibliografik göstəricisi", "Xalq maarifi, pedaqogika və pedaqoji elmlərə dair göstəricilər, vəsaitlər", "Namizədlik və doktorluq dissertasiyalann bibliografik göstəricisi", "M.Mehdizadə", "Əhməd Sejidov" və s. göstəriciləri göstərmək olar.

Kitabxananın fəaliyyətində məktəb kitabxanalarının metodik təminatı mühüm yer tutur. Öz statusuna görə respublika məktəb kitabxanalarının metodik mərkəzi hesab edilən REPK böyük elmi-metodik şöbə yaratmışdır ki, bu şöbədə bilavasitə məktəb kitabxanalarının metodik təminat sistemini təşkil edən metodistlər fəaliyyət göstərirlər. Bu metodistlər məktəb kitabxanalarının işini təşkil etmək, qabaqcıl iş təcübəsini ümumiləşdirib yaymaq, kitabxana işində baş verən yeni iş forma və üsulları müəyyənləşdirmək, kitabxana işinə dair nizamnamələr, normativ sənədlər tərtib etmək və s. metodik işlər təşkil etmək üçün tədbirlər həyata keçirirlər.

Metodistlər öz işlərini ezamiyyətlərə getmək, kitabxanaların işini yoxlayıb onlara kömək etmək, tövsiyələr vermək, yerlərə metodik məktublər, tövsiyələr göstərmək, müşavirələr və konfranslar keçirmək yolu ilə həyata keçirirlər.

Son illər kitabxana göstərdiyimiz metodik işlərin demək olar ki, hamısından müvəffəqiyyətlə istifadə etmiş, məktəb kitabxanalarının işinin yaxşılaşdırılmasında yaxından iştirak etmişdir. Kitabxananın metodistləri son illərdə məktəb kitabxanalarının fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq, onların təhsil islahatlarında iştirakını təmin etmək, tədris prosesinin təşkilində, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində yaxından iştirak etmək məqsədilə 30-dan çox metodik vəsait və tövsiyə hazırlayıb kitabxanalara göndərmişlər. Kitabxana işinin müxtəlif sahələrinə həsr edilmiş belə metodik vəsaitlər və tövsiyələr kitabxanaçıların təcübəsinə, peşə səviyyəsinin yüksəldilməsinə kömək etmişdir.

REPK-nm müstəqillik illərindəki fəaliyyətində kitabxana işinin komplektləşdirilməsi problemi də mühüm yerlərdən birini tutmuşdur. Bu məqsədlə kitabxana respublika məktəb kitabxanalarının vəziyyətini öyrənmək, onların işini istiqamətləndirmək, informasiya texnologiyası ilə təmin etmək üçün tövsiyələr hazırlamaq məqsədilə məktəb kitabxananın məlumat bazasını yaratmaq təşəbbüsünü irəli sürmüş və həyata keçirmişdir. Kitabxana məktəb kitabxanalarını informasiyalaşdırmaq məqsədilə xüsusi layihə hazırlayıb Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Açıq Cəmiyyət İnstitutunun yardım fonduna təqdim edib, qrant almışdır. Layihəyə müvafiq olaraq kitabxanaya kompüter dəsti və digər avadanlıqlar ayrılmışdır. Kitabxana İnternet şəbəkəsinə qoşulmuş və İnternetdə öz VVeB sahifəsini yaratmışdır.

Məlumat bazasının yaradılmasını 2002-ci ildə başa çatdıran kitabxana öz daxili imkanları hesabına "Interbase" proqramı əsasında Təhsil Nazirliyi sisteminə ilk dəfə olaraq elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir. Yaradılmış məlumat bazası əsasında "Təhsil Nazirliyi sisteminə daxil olan ümumtəhsil məktəb kitabxanalarının fəaliyyəti (2003)" adlı məlumat kitabı çap edilmişdir.

Bazanın təşkili, Məlumat kitabının nəşri məktəb kitabxanalarının fəaliyyətini dərinlən təhlil edib öyrənməyə, onların işində olan çatışmazlıqların üzə çıxarılmasına şərait yaratmaqla, məktəb kitabxanalarının gələcək inkişaf istiqamətlərini öyrənməyə imkanlar açır (26).

Müstəqillik illərində respublikamızda gedən təhsil islahatları, həmçinin informasiya cəmiyyətinin tələbləri təhsil prosesinin informasiya təminatının təşkilində məktəb kitabxanalarının qarşısında olduqca mühüm vəzifələr qoymuşdur. Bu vəzifələr Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 21 avqust tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı proqramında (2005-2007)" öz əksini tapmışdır.

Bu proqram təhsil işçiləri, o cümlədən təhsil kitabxanaları qarşısında yeni informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edən, dünya təhsil sistemində inteqrasiya imkan verən, vahid təhsil informasiya mühitini yaratmaq və əhalini informasiya cəmiyyəti quruculuğunda müvəffəqiyyətlə iştirak etməyə hazırlamaq, onlara informasiya mədəniyyətini aşılamaq vəzifəsini qoymuşdur. Bu proqramda həmçinin məktəblərdə elektron kitabxanaların yaradılması vəzifəsi də irəli sürülmüşdür.

Bu proqramın həyata keçirilməsində mühüm işlər görən REPK Təhsil Nazirliyinin rəhbərliyi və köməyi ilə xüsusi plan hazırlayıb həyata keçirməyə başlamışdır.

Müstəqillik illərində hər cür çətinliyə baxmayaraq REPK daim öz işini təkmilləşdirmiş, kitab fondunu işlək vəziyyətdə saxlaya bilmiş, yeni kitablar əldə etməyə səy göstərmişdir. Kitabxana işinin məzmununda ciddi yeniləşmə, demokratikləşmə və informasiyalaşma prosesi baş vermişdir ki, bütün bunlar da oxucuya xidmət işinin təşkilində yeni keyfiyyət dəyişikliklərinə gətirib çıxarmışdır. Kitabxana təkcə pedaqoji ədəbiyyatın deyil, bütün elm və təhsil sahələrinə dair ədəbiyyatın mərkəzinə çevrilmişdir.

Respublikamızda gedən geniş təhsil islahatlarında yaxından iştirak edən kitabxana məktəb kitabxanalarının işinin təhsil islahatları ilə əlaqələndirilməsinə, islahatların qarşısında qoyduğu vəzifələrlə əlaqədar məktəb kitabxanalarının işinin məzmununda baş verən yeni keyfiyyət dəyişikliklərinin ümumiləşdirilməsinə və yayılmasına böyük metodik köməklik göstərmişdir.

Beləliklə, müstəqillik illərində REPK-nin fəaliyyətinin təhlili və işinin məzmunu bir daha göstərir ki, kitabxana təkcə pedaqoji ədəbiyyatı təbliğ edən sahəvi elmi kitabxana deyil, təhsil problemlərinə xidmət edən böyük elmi-mədəni mərkəzdir.

Müstəqil və suveren Azərbaycan Respublikasının yaranması xalqımızın tarixində böyük tarixi hadisədir. Müstəqillik şəraitində ölkənin sosial-iqtisadi tərəqqisi, xalqın mənəvi potensialının güclənməsi milli mədəniyyətimizin hərtərəfli inkişafı üçün geniş şərait yaratmışdır.

Məhz buna görədir ki, yeni cəmiyyət quruculuğu, bazar iqtisadiyyatı şəraitində kitabxana işinin, kitabxanaçılıq elminin elmi-nəzəri və metodoloji əsaslarının yenidən işlənməsi və kitabxanaların gələcəyinin müəyyənləşdirilməsi zərurəti meydana çıxır. Yeni iqtisadi və siyasi sistemin formalaşdığı bir şəraitdə başlıca kitabxana işi sahəsində mövcud olan prinsiplərin yeniləşdirilməsindən və qismən dəyişdirilməsindən deyil, onların köklü surətdə yenidən formalaşmasından gedir. Bu isə öz növbəsində kitabxana işinin bütün sahələrində köklü islahatları aparılmasını, kitabxana quruculuğunu informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələbləri səviyyəsinə yüksəltməyi, yeni informasiya texnologiyası ilə təmin etməyi tələb edir.

Belə bir strateji əhəmiyyət kəsb edən islahat mərhələsi məktəb kitabxanalarının da təşəkkülünə və inkişafına, habelə müasir durumuna yeni baxışları və iş metodlarının yaradılmasını tələb edir. Azərbaycanda məktəb kitabxanalarının yaranması, formalaşması və inkişafı çox mürəkkəb, çətin tarixi yol keçmiş və böyük uğurlar qazanmışdır. Məhz buna görədir ki, respublikamızda məktəb kitabxanalarının tarixi, onların gənc nəslin təhsil və tərbiyəsindəki fəaliyyəti, ciddi tədqiqat obyektinə kimi diqqət mərkəzində olmuşdur. Azərbaycan kitabxanaşünaslığı elminin banisi, əməkdar elm xadimi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovun kitabxanaşünaslığın nəzəri və təcrübə problemlərinin öyrənilməsi sahəsindəki səmərəli elmi-tədqiqat fəaliyyəti məktəb kitabxanalarının da tarixinin araşdırılması, həmçinin müasir dövrdəki fəaliyyəti və gələcək perspektivləri üçün geniş imkanlar açmışdır.

Məktəb kitabxanaları uşaqların mütaliəsinə, onların tədris-tərbiyə prosesinə, sinifdənkənar işlərinin təşkilinə xidmət edən mədəni-maarif müəssisələridir. Məlumdur ki, respublikamızın müstəqillik qazandıqdan sonra ölkəmizdə təhsil islahatları aparılır, təhsil milli zəmin əsasında yenidən qurulur. Təhsil islahatlarının aparılması təhsil müəssisələrinin, o cümlədən bilavasitə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edən məktəb kitabxanalarının işlərinin yenidən qurulmasını tələb edir. Məktəb kitabxanaları məktəbin tədris ədəbiyyatı mərkəzi, məktəbin sinifdənkənar təlim və tərbiyə mərkəzi olduğundan onların təhsil islahatlarında yaxından iştirak etməsini təmin etmək üçün kitabxanaların işinin də yenidən qurulması zərurəti böyük aktualıq kəsb edir. Məhz buna görədir ki, beynəlxalq təşkilatlar məktəb Kitabxanalarının işinin yenidən qurulmasına böyük diqqət yetirilməsini ön plana çəkirlər. Məktəb kitabxanasının ümumi və xüsusi statusunun müəyyən edilməsi, dəyişən informasiya məkanında onun yerinin və perspektivinin müəyyən edilməsi beynəlxalq kitabxana təşkilatlarının da diqqətini cəlb edir.

Информатизация школьных библиотек

Е.Й.Ахмедов

Резюме

В статье определяется роль школьных библиотек в образовательном процессе. В том числе анализируется информатизация школьных библиотек и влияние на образовательный процес.

Ключевые слова: библиотека, реформа, читатели, концепция, школа, информатизация

Information of the school libraries

E.Y.Ahmedov

Summary

The article is indentificated the role. Of the school libraries during the pedagogic prosses. Also the article dedicated to the informatization of the pedagogic prosses.

Keywords: library, reform, readers, concept, school, informatization